

UOT 811.

DIAXRONİK-TİPOLOJİ TƏDQIQATLARA DAİR

HÜSEYNOVA RƏNA HÜSEYNAĞA qızı

Azərbaycan Tibb Universiteti, baş müəllim

rena_huseyn@mail.ru

Açar sözlər: diaxron, tipologiya, sinxron, zaman, sabitlik

Gerçəkliyin hər bir hadisəsi kimi dil bir yerdə dayanmır, o, daim inkişaf edir, dəyişir. Nəzəri dilçilik yaranma tarixindən indiki dövrə qədər dilin dəyişmə və inkişaf prosesləri ilə maraqlanır. Bununla belə, qeyd etmək lazımdır ki, dilin dəyişməsi xüsusi səciyyə daşıyır, aşkar qarşıdurma ilə fərqlənir. A.Qreçkonun fikrinə görə, bu və ya digər dil hadisələrin dəyişməsinin konkret səbəblərinin aşkarlanması bu hadisələrin tarixinin nəzərdən keçirilməsini, eləcə də dil sistemində sinxronik və diaxronik nöqtəyi-nəzərindən əlaqə və asılılıqların tədqiqini tələb edir. [3, s.93]

Müasir tədqiqatçılar konseptuallaşmada terminlərin etimologiyası daxil olmaqla, son verilənlərə əsaslanırlar. Sinxroniya yunan sözü olub, syn “birlikdə” və chronos “zaman”, yəni “eynizamanlılıq” deməkdir. O, dilin eyni zaman kəsiyinə aid hadisələrin müqayisəsinin önə çəkilməsidir. Sinxroniya özündə “zamanda hər hansı bir müdaxiləni kənarlaşdıran şeylər mövcud olan münasibətlərə aid eynizamanlılıq oxudur”. [11, s.88] O, eyni zaman dövründə dilin (və ya hər hansı işarələr sisteminin) tərkib hissələri arasında əlaqə baxımından nəzərdən keçirilməsidir.

Dilin sinxroniyada öyrənilməsinin ən yüksək səviyyəsi qədim hind, antik və yeni Avropa qrammatikalarında verilmişdir. Lakin nəzəri əsaslanmasını F.de Sössürün təlimində əksini tapmışdır. Ümumi sinxronik linqvistikanın əsas məsələsi hər hansı bir sistemin əsasında olan prinsiplərin müəyyənlişməsi və dilin hər hansı vəziyyətinin konstitutiv amillərinin aşkarlanmasıdır ki, o da verilən zaman anında götürülməlidir. Sinxronik dilçilik dili sistem kimi öyrənir. O, mövcud üsürləri birləşdirən və sistem əmələ gətirən məntiqi və psixoloji münasibətləri öyrənməlidir.

Sinxroniya diaxroniyaya qarşı qoyulur. Bəzi alimlər bu terminlərin yalnız dilin mövcud olan real formalarına münasibətdə işlənməsini məqbul sayır, dil hadisələrinin zaman formalarının tədqiqində “sinxron təhlil” və “diaxron təhlil” terminlərindən istifadəni önə çəkir. Diaxroniya dildə hadisələrin inkişafını zamanda öyrənir. Diaxroniya yunan sözü olub, dia “üstündən, üzərindən” və chronos “zaman” sözlərinin birləşməsindən əmələ gəlmişdir, yəni dilin zamanda dəyişməsi və inkişafı anlayışını əks etdirir. Diaxronik tədqiqatlarda müəyyən dil strukturlarının necə və nə zaman dəyişməsi müşahidə edilir. Diaxroniya “əşyanın bir dəfədən artıq olmayaraq bütün hadisələrin bütün dəyişikliklərlə verilən ardıcılıq oxudur”. [11, s.88]

Diaxronik proses qaydaya salınmış sistem qaydalar halında sinxroniyanın hesabına aşkar olunur. İnkişaf dinamikasının sinxroniyada aşkarlanması eyni zamanda funksionallaşan üslubların müqayisəsi nəticəsində baş verə bilər, bu zaman keçmiş cizgiləri qoruyaraq danışıq dilinə yönələn dilin inkişafı istiqamətləri də göstərilə bilər. Son dövrlər diaxronik tədqiqatlarda sinxron kəsiklərinin təhlili nəticələri daha geniş işlənir [20].

Diaxron dilçilik bir-birini zamanda dəyişən üsürlər arasında münasibətləri öyrənir. Tədqiqatların fikrincə, diaxron dilçilik sistemi deyil, sistemdə tək-tük dəyişiklikləri tədqiq edir. Diaxron faktlar təsadüfi səciyyə daşıyır, sistemdə baş verən tərəqqi ona yad olmayan hadisələr nəticəsində baş verir, alkin onlar özləri təcrid olunmuşdur, sistemin məcmusunu əmələ gətirmir. Diaxron dilçilik zamanda bir-birinin ardınca gələn üsürləri birləşdirən eyni kollektiv şüur tərəfindən qavranmayan münasibətləri öyrənir [19].

Onun fikrinə görə, eyni bir anlayışla əməliyyat aparan hər iki elmdə zamanın iki müstəvisi fərqləndirilməlidir. Bu zaman müstəvilərdən biri eynizamanlılıq müxtəvisidir, birada zamana hər

hansı müdaxilə qəbul edilmir, ikinci müstəvi isə ardıcillıq müstəvisidir ki, burada eyni zamanda iki şey nəzərdən keçirilə bilməz. Dilçilik üçün bu zaman: diaxron və sinxron müstəvilərin məhdudlaşdırılması absolyutdur. Belə ki, “dil ona daxil olan ünsürləri təyin edən təmiz vacibliklər sistemidir”. [11, s.381-383]

Bu iki müstəvi – sinxroniya (eynizamanlılıq) və diaxroniyanın (ardıcillıq) müəyyənlişməsinə uyğun olaraq F. de Sössür iki dilçiliyi fərqləndirir: sinxroniya (statik) və diaxroniya (təkamül). Müəllifə görə, sinxronik dilçilik mövcud olan ünsürləri birləşdirən sistemi əmələ gətirən, eyni kollektiv şüurla qavranılan məntiqi və psixoloji münasibətlərlə məşğul olmalıdır. Diaxronik dilçilik isə eyni kollektiv şüurla qavranmayan, zamanda bir-birinin ardınca gələn ünsürləri birləşdirən münasibətləri öyrənməlidir, bu ünsürlər bir-birinin ardınca dəyişərək sistem əmələ gətirmir. [11, s.382-383] F.de Sössürə görə, dilçilik ilk əvvəl diaxroniyaya daha çox diqqət yetirmişdir, belə ki, birdəfəlik bütün dil sistemini əhatə edə bilməmişdir, dil sisteminin ayrı-ayrı ünsürlərini nəzərdən keçirmişdir. “Dil bütün hissələrinin sinxronik qarşılıqlı şəraitdə nəzərdən keçirilməli bir sistemdir”. [11, s.382-383]

Sinxronik və diaxronik dilçilik dilin tədqiqində öz faktları ilə fərqlənir. Sinxronik dilçilik “yalnız bir perspektivi, danışanların perspektivini tanıyır, bu metod onlardan dil faktlarının toplanmasına xidmət edir” [11, s.384], eyni zamandan diaxronik dilçilik iki perspektivləri fərqləndirir: prospektiv və retrospektiv. Bundan əlavə, sinxronik dilçilik obyekt kimi bu və ya dilə aid olan faktların məcmusunu götürür, diaxronik dilçilik bir dilə aid olmayan faktları nəzərdən keçirir. [11, s.384-385]

Diaxroniya və sinxroniya dilçilikdə ikinci dixotomiyadır. Təsnifatın ikili prinsipindən istifadə edərək, F.de Sössür qeyd edir ki, “dildə olan diaxronik hər şey nitq vasitəsilə belədir”. [11, s.387] Beləliklə, nitq bütün dəyişikliklərin mənbəyidir. Hər bir innovasiya ayrı-ayrı şəxslərin nitqində ilkindir və bu, kollektiv tərəfindən qəbul olunduqdan sonra dil faktına çevrilir. Biz belə hesab edirik ki, dil nə qədər inkişaf edirsə, onda baza fondunu aşkar etmək olar. Bunun təsdiqini E.S.Kubryakovada görmək olar: “təbii dildə prioritet kimi kateqoriyanın formalaşması üçün tarixi amili önə çəkmək olar, bu kateqoriyanın daha erkən formaları tarixi cəhətdən ən yaxşı nümayəndələridir”. [7, s.114]

Müasir dilçilikdə sinxroniya və diaxroniya əlaqəli hadisə kimi nəzərdən keçirilir. Bu hadisələrin əlaqəliliyi sinxroniya və diaxroniyanın eyni dil hadisələrinin zaman mövcudluğunun müəyyən formalarını özündə əks etdirməsidir, “dil kommunikasiyasının ayrı komponentlərinin və onun parametrlərinin zaman mövcudluğu formalarıdır. [12, s.10] Onlar arasında fərq ondadır ki, onlar “ölçmənin müxtəlif sistemləridir. Bir ölçmə sistemində mövcud olan ünsürlər arasında münasibətləri müəyyənləşdiririk. Digər ölçmə sistemində isə bir varlığı digəri ilə müqayisə edərək, varislik münasibətlərini və ya əvəzlənmə münasibətlərini müəyyənləşdiririk”. [6, s.121]

Dil diaxroniyası müasir dilçilikdə, əsasən, birmənalı qəbul edilir. O, “dil hadisələrinin tarixi ardıcılığı” (9, 226), “zamanda dil hadisələrinin ardıcılığı” [10, s.776], “zamanda dil ünsürünün dil sistemində qət etdiyi yol” [1, s.133; 8, s.40], “dil vahidlərinin əvvəlki struktur vəziyyətinin sonrakı vəziyyətlə dəyişməsi qanunauyğunluqları prosesi” [2, s.9] kimi təyin olunur.

Sinxron səviyyədə olan verilənlər belə bir sual doğur ki, dil (qrammatik kateqoriya) niyə belə təşkil olunmuşdur?

“Diaxronik tipologiya” termini dilçilikdə müqayisə edilən dillərdə material bənzərliyi deyil, strukturun kateqorial-məzmunu tədqiq edən tipoloji istiqamət kimi müəyyənləşdirilir. Diaxronik tipologiya XIX əsrin I yarısında müqayisəli-tarixi dilçiliyin tərkibində yaranmışdır. Müasir dilçilikdə onun yerinə dil tiplərinin yenidən yaranmasının dövrü modeli gəlmişdir. [17] Diaxronik tipologiya tipologiyada bir istiqamət olaraq, müqayisə olunan dillərdə material komponentlərin oxşarlığı ilə bərabər, onların kateqorial-məzmun strukturlarını tədqiq edir. Diaxronik tipologiya dil universaliləri ideyası ilə bağlıdır, lakin spesifik universalilər irəli sürür. Bütün dillər üçün inkifaş yolları ideyası əsas anlayış kimi götürülür, bu zaman bir dil o birilərini qabaqlaya da bilər. Bu ideya stadial nəzəriyyə ilə səsleşir: 1) dillər müəyyən formal mərhələlər keçməlidir, məsələn:

possessiv – erqativ – nominativ quruluş. Bu zaman diaxronik tipologiya bu mərhələlərin yaranma göstəricilərini axtarır. 2) dillər məzmun-məna xarakteri meyarlarına görə müqayisə edilir. Bu mənada diaxronik tipologiyada kontensiv tipologiya istiqaməti (S.D.Kasnelson, V.İ.Abayev, Q.A.Klimov) inkişaf edir. Diaxronik tipologiya çərçivəsində diaxronik konstantların, yəni real dil dəyişikliklərinin dominiriyuşix tendensiyalarını aşkarlanması məsələsinə yönəlmişdir. [18] Diaxronik tipologiyanın əsas ideyasının inkişaf yolu bütün dillər üçün ümumidir, sadəcə bəzi dillər digərlərini inkişafına görə qabaqlamışdır.

Tipoloji universalilər və onların izahı, əsasən, müəyyən qrammatik hadisələrin təyini üçün sinxron distributiv formalara aid edilir. O, sinxron distributiv formaları bir dildən digər dildə törədən real diaxron proseslərə aid edilmir. Son dövrlər bir çox alimlər bu tipoloji universalilərin bu proseslər əsasında izah edilməsi ilə bağlı məsələ qaldırmışlar. Onlar hesab edirlər ki, onların izahı sinxron modellərin ayrılmasına əsaslanmamalıdır [3; 14].

Diaxronik tipologiya müxtəlif kateqoriyalarda zamanda baş verən dəyişiklikləri birləşdirir, məsələn, perfekt, passiv, erqativ və possessiv əlaqələndirilir, belə ki, erqativliyin mənbəyi ya passiv, ya da perfekt konstruksiyaları olur: I have the copy-book/written I have written /the copy-book kimi yenidən şərh olunur, yəni possessiv konstruksiyanın yerinə perfekt qoyulur. Diaxronik tipologiyanın kommunikativ istiqamətinin ən aparıcı ideyası dillərin komponentlərin situasiyanın göstəricisinə uyğun verilməsinə görə bölünməsi və dillərin xətti açılmış planların verilən sintaktik qaydalara tabeliliyinə görə bölünməsinə özündə əks etdirməsidir. Sintaktik üsul dilləri onların ədəbi formalarının daha yüksək inkişaf dərəcəsinə görə fərqləndirir, bununla belə, sinxroniya çərçivəsində hər iki üsul işləyə bilər. Buna uyğun olaraq, sintaktikləşmədə SOV ilkin qayda və SVO isə son qayda olaraq götürülür.

“Dil və dil fəaliyyəti mahiyyəti etibarilə koqnitiv fəaliyyətin bilvasitə məhsuludur və onun rekonstruksiyasında son punkt kimi nəzərdən keçirilə bilər” [5, s.44] fikrini əsas tutaraq koqnitiv yönəlmiş tipologiyanın verilənlərini tədqiqata cəlb etməyi lazım bildik.

E.S.Kubryakovaya görə, “bütün dil hadisələri struktur-semantik planda və ya təmiz formal münasibətlərdə tədqiq olunmamalı, həm də diskurs və mətnin yaranmasında onun rolları nəzərə alınmalıdır”. [7, s.325] E.S.Kubryakova bunu dilin iki funksiya – koqnitiv-representativ və kommunikativ (diskursiv) funksiya daşdığına əsas tutaraq bu fikri əsaslandırmışdır. Sonradan o qeyd edir: “koqnisiya və kommunikasiya bərabər planda dil və onun vasitələrinin spesifikasiyasını müəyyənləşdirir və nəhayət, dilin funksiyalarını bir-birindən təcrid olunmuş şəkildə nəzərdən keçirmək olmaz, onlar bir-biri ilə uzlaşma və qarşılıqlı əlaqədə nəzərdən keçirilməlidir”. [7, s.325] “Koqnisiya” termini dünyanın qavranması prosesində mənanı özündə təcəssüm etdirirsə, diskurs real zamanda dilin işlənmə forması kimi təyin olunur, insanın sosial aktivliyinin müəyyən növünü əks etdirir, xüsusi dünyanın konstruksiyası məqsədilə dilin detal ünsürlərinin köməyi ilə əmələ gəlir, kommunikasiyanın hər bir aktında, kommunikasiya iştirakçıları və onun həyata keçirilməsindəki şərtlərlə insanlar arasında kommunikasiya prosesinin bir hissəsi təşkil edir [7, s.525]. E.S.Kubryakova dil kateqoriyasının sinxron və diaxron səviyyədə öyrənilməsinə önə çəkir. Bu baxımdan o qeyd edir: “hər bir dil kateqoriyasının formalaşmasında çox vaxt diskursiv amillər nəzərə alınmır. Bu asılılığı iki planda qavramaq lazımdır, birincisi, müəyyən dil kateqoriyasının təkamülü və formalaşmasındakı diskursiv tələblərin təsiri ilə nəzərdən keçiriləndə - tarixi və ya diaxronik kimi, ikincisi, diskursun qurulmasında kateqoriyaların təsiri ilə nəzərdən keçiriləndə - sinxron planda. [7, s.326]

Bir fəndə həm sinxroniya, həm də diaxroniya anlayışlarını birləşdirməyi F.de Sössür qeyri-real hesab edirdi. Sonrakı dövrlərdə R.Yakobson, K.Levi-Strov, N.Xomski kimi məşhur strukturalistlər Sössürün statik və tarixi yanaşma dixotomiyasına qarşı çıxmışlar. Onların fikrincə, struktur sistemin bütün dəyişikliklərində invariant ünsür kimi çıxış edir, sinxroniya isə prosesin strukturunu deyil, sistemdə nə vaxtsa təsbit olunmuşu təsvir edir. Bu baxımdan diaxroniya konkret sistemin təkamülünü əks etdirən belə vəziyyətlərin ardıcıl seriyasını səciyyələndirir. Lakin invariant nüvəsinin dağılması sistemin dərin keyfiyyət dəyişikliklərini göstərir. “Sistemin vəziyyəti” anlayışı sinxroniya və diaxroniyanın dərin əlaqəsini təsbit edir. Buna ən yaxşı misal,

nümunə N.Xomskinin törədici qrammatikasıdır ki, burada dil bitmiş yaranma kimi deyil, yeni nitq aktlarının dinamik törədici prosesi kimi nəzərdən keçirilir. Törədici variasiyaların sinxron müstəvidə qalmasına baxmayaraq, müasir struktur dilçilik bu müstəvini statik və dinamikə ayırır və struktur dilçilik dilin sinxroniyasını diaxron aspektdə öyrənən elm kimi təyin olunur. Bununla da diaxroniya cə sinxroniya arasında kəskin sərhəd, sədd aradan qaldırılır, dilçilik yeni müstəviyə - XIX əsrdə məşhur dilçilərin ideyalarına qalxır. Buna misal olaraq E.Koseriunun “sinxroniya-diaxroniya” antinomiyasını obyekt müstəvisinə deyil, dilçilik müstəvisinə qaldırmaq lazımdır, belə ki, o, nitq fəaliyyətinə deyil, dilçiliyə aiddir. [4, s.52] Bununla belə, son dövrlər sinxroniya və diaxroniya arasında sərhədin pozulduğunu müşahidə edə bilərik, buna da dil quruluşunun dəyişməsinin öyrənilməsinə həsr olunan müasir tipoloji tədqiqatları misal gətirmək olar. Dil həmişə hərəkətdədir, dəyişkəndir, müəyyən dövrdə onun sistemində, sistemin bütün səviyyələrində (fonetika, qrammatika, leksika) ünsürlər ölür, sıradan çıxır, yerini yenilərinə verir. Bütün bu hadisə və prosesləri zamanda tədqiq edərək, diaxron dilçilik dil dəyişikliklərinin, onların əmələ gəlmə, yaranma səbəblərini müəyyənləşdirir, hadisə və proseslərin inkişaf yollarını aşkar edir. Dilə diaxron baxış bu və ya digər hadisənin necə olduğunu və müasir vəziyyətini görməyə imkan yaradır.

Müasir tipologiyada statik metodlar geniş tətbiq olunmağa başlanmışdır, bu tədqiqatlar içərisində statik prinsip taksonomik prinsiplə uyğunlaşır, bu da dilin morfoloji əlamətlərə tətbiq olunur. Bu işlər arasında H.Spanq-Hansenin əsərləri maraq doğurur, belə ki, o, linqvistik tədqiqatlarını yeni metodlardan istifadə etməklə qurur. Son illərdə bu məsələyə məqalələr həsr olunsada, bu işlər mahiyyət etibarilə bu məsələni tam əhatə etmir. H.Spanq-Hansenin əsərində tipoloji tədqiqatın yeni səmtləşməsinin ardıcılı ifadəsini görmək olar. [15] Qeyd olunmalıdır ki, dil ünsürlərinin distribusiyasının struktur münasibətlər və tipologiyasında təyin olunmasında H.Spanq-Hansen funksiyaların qlossematik təsnifatına və funksivlərə əsaslanır.

Qeyd olunmalıdır ki, dildə dəyişiklikləri sistemdən kənarada, əlaqəsiz qavramaq olmaz. Bu sözləm 30 il bundan əvvəl deyilsə də, aktuallığını indi də saxlayır. Dil sisteminin struktur qanunları bir vəziyyətdən digər vəziyyətə keçidin müxtəlif yollarının mümkünlüyünü məhdudlaşdırır. Bu keçidlər bütövlükdə dil kodunun hissəsini özündə əks etdirir. Keçidin mümkünlüyünü qəbul etmək olar, lakin zaman amili ilə bağlı hadisələrin universal qanunauyğunluqlarını tapmaq mümkün deyil. “Qrinberqin diaxron tipologiyaya tətbiq olunan statik metodu dillərin dəyişmə ənənələrinin nisbi sabitliyinin, münasibət və distribusiyaya, dəyişiklik və sabitliyin öyrənilməsi metodu kimi düzgün seçilmiş bir metod oldu”. [16, 17]. Beləliklə, qohum və qonşu dillərin tarixində oxşar və fərqlərin təhlili müqayisəli-tarixi dilçilik üçün vacib məlumatlar vermiş oldu.

Sabitlik, zamanda statiklik məsələsi diaxron dilçiliyin vacib məsələsi olaraq qalırsa, dil daxilində subkodların qarşılıqlı əlaqəsi, dinamika linqvistik sinxroniyanın əsas məsələsidir. Nəticə etibarilə demək lazımdır ki, diaxron-tipoloji tədqiqatlara nəzər saldıqdan sonra dil kateqoriyasının sinxron və diaxron səviyyədə öyrənilməsi vacibdir. Diskursiv amilləri nəzərə alaraq, dil kateqoriyası hər iki səviyyədə tədqiq olunmalı, bunun nəticəsində düzgün və dolğun nəticələr əldə etmək olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. 2-е изд., стер. М.: УРСС: Едиториал УРСС, 2004, 571 с.
2. Головин Б.Н. Введение в языкознание. М.: Высшая школа, 1966, 331 с.
3. Гречко В.А. Теория языкознания: учеб. пособ. для вузов /В.А.Гречко. М.: Высшая школа, 2003, 375 с.
4. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история: Проблема языкового изменения. М.: Едиториал УРСС, 2010, 208 с.
5. Кибрик А.Е. Константы и переменные языка / А.Е.Кибрик. СПб.: АЛТЕТЭЙЯ, 2005, 720 с.
6. Кубрякова Е.С. О понятиях диахронии и синхронии // Вопросы языкознания. № 3. М., 1968, с.121-132.

7. Кубрякова Е.С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Рос. академия наук. Ин-т языкознания. М.: Языки славянской культуры, 2004, 560 с.
8. Реформатский А.А. Введение в языкознание. М.: Аспект Пресс, 2004, 536 с.
9. Словарь иностранных слов. / Под ред. И.В.Лухина, Ф.П.Петрова, 4-ое изд., 1954, 805 с.
10. Словарь современного русского литературного языка. Изд. АН СССР, 1950-56, т.3, 3500 с.
11. Соссюр Ф. Труды по языкознанию: Пер. с фр. / Под ред. А.А. Холодовича. М., 1977.
12. Шубин Э.П. О синхронии и диахронии языка. Учебник. Калинин.пед.унив., т.64, вып.1, ч.1, Калинин, 1969, с.10-17
13. Aristar A.R. On diachronic sources and synchronic patterns: an investigation into the origin of linguistic universals. Language 67, 1991, pp. 1-33
14. Bybee J. Formal Universals as Emergent Phenomena: The Origins of Structure Preservation. In J. Good (Ed.), Linguistic Universals and Language Change, Oxford: Oxford University Press, 2008, pp. 108-21.
15. Henning Spang-Hanssen, Probability and structural classification in language description, Copenhagen, 1959.
16. Jakobson R. Typological studies and their contribution to historical comparative linguistics in digest of article "Proceedings of the Eighth international congress of linguists", report, Oslo, 1958, pp.17-25
17. <https://bigenc.ru/linguistics/text/1954826>
18. <http://lingvisticheskiy-slovar.ru/description/diakhronicheskaja%20tipologija/162>
19. <http://matling.spb.ru/files/stirling/2.html>
20. <http://slovar.lib.ru/dictionary/sinhroniahron.htm>

РЕЗЮМЕ
О ДИАХРОНИЧЕСКИХ ТИПОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ
Гусейнова Р.Г.

Ключевые слова: *диахронический, типология, синхронический, время, стабильность*

Язык представляет собой систему взаимосвязанных элементов. Состав этих элементов и характер их связи определяют специфику каждого языка. Синхроническое изучение языка не только изучение его истории, но и современного состояния языка. Синхронная система языка не является неподвижной и абсолютно устойчивой. Изучая все эти явления и процессы во времени, диахроническая лингвистика устанавливает причины языковых изменений, время их возникновения и завершения. Начиная с Ф.де Соссюра анализируются диахроническо-типологические исследования. В заключение указывается, что языковая категория должна анализироваться как диахронно, так и синхронно.

SUMMARY
ABOUT DIACHRONICAL-TYPOLOGICAL STUDIES
Huseynova R.H.

Key words: *diachronical, typology, synchronical, tense, stability*

Language is a system of interrelated elements. The composition of these elements and the nature of their connection determine the specifics of each language. Synchronic study of a language is not only study of its history, but also its current state of the language. The synchronous system of language is not fixed and absolutely stable. Studying all these phenomena and processes in time, diachronic linguistics establishes the causes of language changes, the time of their occurrence and completion. Beginning from F.de Saussure diachronical-typological investigations are analyzed in the article. As a conclusion it is written that the language category must be analyzed both diachronically and synchronically.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	27.02.2019
	Son variant	25.06.2019